

مطالعه وضعیت سواد رسانه در جوانان استان چهارمحال و بختیاری و بررسی نقش آن در کیفیت زندگی*

رضوان صالحی^۱

مهرداد حاجی حسنی^۲

چکیده

امروزه استفاده از رسانه‌ها بخش جدایی ناپذیر زندگی اغلب انسان‌ها شده است و لذا سواد رسانه‌ای مبحثی جدید در زمینه استفاده از فناوری و رسانه است. مطالعه حاضر با هدف بررسی وضعیت سواد رسانه در جوانان استان چهارمحال و بختیاری و بررسی نقش آن در کیفیت زندگی انجام شد. روش پژوهش توصیفی از نوع مقطعی بود. حجم نمونه شامل ۴۲۹ جوان در دامنه سنی ۱۹ تا ۳۵ سال در استان چهارمحال و بختیاری بود که به روش طبقه‌ای انتخاب شدند. جهت گردآوری داده‌ها از پرسشنامه‌های جمعیت شناختی، سواد رسانه‌ای و کیفیت زندگی استفاده شد. داده‌ها در دو سطح توصیفی (فراوانی، میانکین، انحراف استاندارد، همبستگی) و استنباطی (تی مستقل و تحلیل واریانس) مورد تحلیل قرار گرفتند. نتایج نشان داد ۲/۵٪ از جوانان سواد بسیار پائین، ۱۵/۸٪ ضعیف، ۳۰٪ کمتر از متوسط، ۳۵/۴٪ بالاتر از متوسط، ۱۲/۸٪ بالا و ۲/۹٪ بسیار بالا بوده‌اند. همچنین، نتایج تحلیل همبستگی نشان داد که بین سواد رسانه و کیفیت زندگی رابطه مثبت معناداری وجود دارد ($P < 0/05$). این یافته‌ها مورد بحث قرار گرفتند.

واژه‌گان کلیدی: سواد رسانه، جوانان، کیفیت زندگی.

* این طرح با اعتبارات سازمان ملی ورزش و جوانان استان چهارمحال و بختیاری انجام شده است.

۱- استادیار گروه مشاوره، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران (نویسنده مسئول)

r.salehi@sku.ac.ir

۲- استادیار گروه مشاوره، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه شهرکرد، شهرکرد، ایران

مقدمه

با ظهور فناوریهای جدید در زمینه اطلاعات، بسیاری از مشکلات اطلاعاتی هموار و راههای رسیدن به جدیدترین اخبار و اطلاعات در کوتاهترین زمان آسان شده است (تسیکناکیس و کورابالی^۱، ۲۰۰۹). ویژگی اصلی تغییرات و پیشرفت‌های فناوری، همه جانبه بودن و همه گیر بودن آن است. در عصر حاضر فضای پیرامونی ما سرشار از رسانه های مختلف و فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی است که به طور فزاینده ای اطلاعات، سرگرمی و آگهی های مختلفی را به ما عرضه می کنند.

در این بمباران اطلاعاتی عصر جدید دغدغه آسیب رسانی رسانه ها و آسیب پذیری مخاطبان جوان که بیشترین مصرف کنندگان رسانه ها هستند همواره مورد توجه اندیشمندان بوده است. بر همین اساس از سال ۱۹۷۰ در کشورهای اروپائی و آمریکائی آموزش سواد رسانه ای^۲ به صورت جدی دنبال شد که این امر در کشور ما پدیده ای نوظهور است (سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، ۱۳۹۵). تاریخچه پیدایش سواد رسانه ای به سال ۱۹۶۵ باز می گردد. مارشال مک لوهان اولین بار در کتاب خود تحت عنوان " درک رسانه، گسترش ابعاد وجودی انسان" این واژه را بکار بست و نوشت: زمانی که دهکده جهانی تحقق یابد لازم انسانها به سواد جدیدی به نام سواد رسانه ای دست یابند (بصیریان و بصیریان، ۱۳۸۶). یونسکو نیز در سی و چهارمین جلسه کنفرانس عمومی خود در سال ۲۰۰۷ مدیران را به حمایت بیشتر از سواد رسانه ای و اطلاعاتی به منظور ارائه فرصت به کاربران هنگام قضاوت آگاهانه درباره رسانه و منابع اطلاعاتی و گسترش مشارکت مدنی در رسانه ها دعوت کرد (ویلسون^۳، ۲۰۱۲).

سواد رسانه ای مهارتی لازم و ضروری به نظر می رسد که به انسان کمک می کند تا به طور مستقلانه فکر کند و تصویری کافی و همه جانبه از رسانه ها داشته باشد و به مخاطبان این امکان را بدهد که با آگاهی کامل، پیامهای رسانه ای را پردازش و به دانش موجود در هر رسانه ای دست پیدا کنند. بنابراین سواد رسانه ای بر توانائی فهمیدن، ارزیابی و به کار بردن رسانه ها

^۱ Tsiknakis, & Kouroubali

^۲ media literacy

^۳ Wilson

تاکید دارد (موئلر و همکاران^۱، ۲۰۱۱). با برخورداری از سواد رسانه‌ای، از انتخاب ساده رسانه تا نقد متن و رسیدن به سطح عمیق آن (فهم و تفسیر زمینه‌های متن) این امکان برای مخاطب فراهم می‌شود که در برابر هجوم سرسام‌آور القای پیامهای رسانه‌ای، هویت خود را حفظ کند. از اینرو این دسته از مخاطبان که دارای سواد رسانه‌ای هستند اجازه نمی‌دهند نظام سلطه جویانه پیامهای رسانه‌ای آنان را کنترل کند. آنان همچنین جهان واقعی را همسان با تفسیرهای رسانه‌ای در نظر نمی‌گیرند (بولز^۲، ۲۰۰۲).

سواد رسانه‌ای بسیاری از مولفه‌های زندگی فردی و اجتماعی را تحت تاثیر قرار می‌دهد. مطالعات انجام شده در این حوزه نشان داده‌اند که سواد رسانه‌ای عاملی برای موفقیت‌های فردی و تغییرات اجتماعی است (برگسما^۳، ۲۰۰۴)، عاملی موثر در ارتقای سلامت روان شناختی است (بهرامیان، مظاهری و حسن زاده، ۲۰۱۸) و بر کاهش مصرف سیگار در نوجوانان تاثیر مثبت دارد (پریماک^۴ و همکاران، ۲۰۰۶).

یکی دیگر از از جنبه‌های زندگی بشری که ممکن است تحت تاثیر سواد رسانه‌ای قرار داشته باشد کیفیت زندگی است. اصطلاح کیفیت زندگی به مولفه‌های جسمی، روان شناختی و اجتماعی سلامت اشاره دارد که تحت تاثیر تجارب، باورها، انتظارات و ادراکات فرد قرار دارند (تستا و سیمسون^۵، ۱۹۹۶). در حوزه علوم سلامت، کیفیت زندگی به طور سستی به عنوان متغیر پیامد برای ارزیابی اثربخشی درمان‌های پزشکی استفاده می‌شد (راییل و همکاران، ۱۹۹۶). مطالعات نشان داده‌اند که کیفیت زندگی سلامت روان (بوسیل^۶ و همکاران، ۲۰۲۰) و جنبه‌های مختلف زندگی شغلی و فردی را تحت تاثیر قرار می‌دهد (آلوز^۷ و همکاران، ۲۰۱۹). به منظور حفظ یا داشتن استاندارد زندگی بالا، فناوریها و نوآوریها همیشه نقش اصلی را در گذشته ایفا کرده اند (مک پیت^۸، ۱۹۹۶). از زمان پذیرش گسترده اینترنت در دهه ۱۹۹۰، تاثیر رسانه بر کل جامعه به طور مداوم مورد

¹ Moeller, Joseph, Lau, & Carbo

² Hobbs

³ Bergsma

⁴ Primack

⁵ Testa, M. A., & Simonson

⁶ Buselli

⁷ Alves

⁸ McPheat

بحث بوده است (نای^۱، ۲۰۰۱). رسانه‌های ارتباطی آتقدر برای جامعه اساسی هستند که اشکال رسانه‌ای جدید این ظرفیت را دارند که کار، اوقات فراغت، شیوه زندگی، روابط اجتماعی ما را تغییر دهند (لئونگ^۲، ۲۰۰۹). استفاده مناسب از اینترنت در زمینه‌هایی مانند اخبار آنلاین، انجمن‌های آنلاین و مشاوره آنلاین و غیره می‌تواند به ارتقاء خودکفایی، توانمندسازی روانی، یادگیری مادام‌العمر و توانبخشی کمک کند (هئو و لانگ^۳، ۲۰۰۳؛ لئونگ و لی^۴، ۲۰۰۵). رایت^۵ (۲۰۰۰) نیز نشان داد که استفاده صحیح از فضای مجازی موجب بهزیستی روانی و کاهش استرس در افراد می‌گردد.

به رغم اینکه استفاده از رسانه‌ها بخش جدایی‌ناپذیر زندگی انسان‌ها شده است ولی در ایران مطالعات کافی در مورد نقش سواد رسانه‌ای بر کیفیت زندگی جوانان صورت نگرفته است. در صورتی که پژوهش حاضر نقش سواد رسانه‌ای را در کیفیت زندگی جوانان مورد تایید قرار دهد نقطه بالقوه مفیدی را به منظور ارتقای کیفیت زندگی جوانان پیشنهاد خواهد داد و مبنایی برای مداخلات موثر خواهد بود. از اینرو مهمترین مساله پژوهش حاضر این است که وضعیت سواد رسانه‌ای در استان چهارمحال و بختیاری به چه میزان است و سواد رسانه‌ای چه نقشی در کیفیت زندگی جوانان دارد؟

روش

روش تحقیق حاضر توصیفی از نوع مقطعی بود. جامعه پژوهش شامل کلیه جوانان ۱۹ تا ۳۵ سال استان چهارمحال و بختیاری بوده است که تعداد آنان بر اساس آمار سازمان ملی جوانان و ورزش ۲۷۹۷۰۸ می‌باشد. بر اساس جدول مورگان و کریسنی تعداد ۴۰۰ نفر حجم نمونه برآورد شد. سپس بر این اساس، نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم برای هر شهرستان انجام شد. پس از مشخص شدن تعداد افراد نمونه در هر شهرستان، پرسشنامه سواد رسانه‌ای و کیفیت زندگی به صورت تصادفی بین اعضای جامعه مورد نظر توزیع شد. لازم به ذکر است

¹ Nie

² Leung

³ Hu and Leung

⁴ Leung and Lee

⁵ Wright

که تعداد ۱۰۰ پرسشنامه بیشتر از تعداد نمونه، توزیع شد که جبرانی برای خطاهای احتمالی پاسخ دهندگان به پرسشنامه‌ها وجود داشته باشد. پس از اجرا، از تعداد ۵۰۰ پرسشنامه، ۴۲۹ عدد قابل استفاده بود.

ابزار گردآوری داده‌ها

پرسشنامه سواد رسانه ای: این پرسشنامه توسط فلسفی (۱۳۹۳) ساخته شده است و دارای ۵ مولفه می باشد: ۱- آگاهی از اهداف پنهان پیام های رسانه ای. ۲- درک محتوای پیام های رسانه ای. ۳- گزینش آگاهانه پیام های رسانه ای. ۴- نگاه انتقادی به پیام های رسانه ای. ۵- تجزیه و تحلیل پیام های رسانه ای. روائی محتوایی آزمون توسط متخصصان سواد رسانه ای، تأیید شده است (فلسفی، ۱۳۹۳). همچنین پایایی آزمون از طریق ضریب آلفای کربناخ برای ۵ مولفه ذکر شده به ترتیب ۰/۷۷، ۰/۸۲، ۰/۷۹، ۰/۸۰ و ۰/۷۵ گزارش شده است (فلسفی، ۱۳۹۳). در پژوهش حاضر روائی سوالات آزمون در نمونه مورد نظر، از طریق همبستگی هر سوال با نمره کل محاسبه شد. و دو سوال که همبستگی معنی داری با نمره کل نداشتند از آزمون حذف شد. علاوه بر این تعداد ۸ سوال به آزمون اضافه شد که مبتنی بر میزان استفاده از رسانه های مختلف (روزنامه و مجلات، تلویزیون، بازیهای رایانه ای، اینترنت، ماهواره، شبکه های مجازی، فیلم و رادیو) می باشد. ضریب پایایی کل آزمون نیز از طریق آلفای کربناخ ۰/۷۵ محاسبه شد. در پژوهش حاضر آزمون سواد رسانه ای دارای ۳۰ سوال است که شیوه نمره گذاری آن در طیف لیکرت از ۵ = خیلی زیاد تا ۱ = اصلاً می باشد. سوالات ۲۱، ۲۲، ۲۳، ۲۵ و ۲۹ به صورت عکس نمره گذاری می شوند.

پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی: پرسشنامه کیفیت زندگی ۳۶ سوالی مشهورترین و پر استفاده ترین ابزار برای سنجش کیفیت زندگی است. سازمان بهداشت جهانی به منظور وجود انسجام در پژوهش ها و سنجش کیفیت زندگی، گروهی را برای ساخت پرسشنامه مأمور کرد. حاصل کار این گروه پرسشنامه کیفیت زندگی ۱۰۰ سوالی بود. چند سال بعد برای استفاده آسان تر از این پرسشنامه فرم کوتاهی از آن تهیه شد. پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان بهداشت جهانی یک پرسشنامه ۲۶ سوالی است که کیفیت زندگی کلی و عمومی فرد را

می‌سنجد. این مقیاس در سال ۱۹۹۶ توسط گروهی از کارشناسان سازمان بهداشت جهانی و با تعدیل گویه‌های فرم ۱۰۰ سوالی این پرسشنامه ساخته شد. این پرسشنامه دارای ۴ زیرمقیاس و یک نمره کلی است. این زیر مقیاس‌ها عبارتند از: سلامت جسمی، سلامت روان، روابط اجتماعی، سلامت محیط اطراف و یک نمره کلی. برای بررسی روایی و پایایی این پرسشنامه پژوهشی بر روی ۱۱۶۷ نفر از مردم تهران انجام گرفت. شرکت کنندگان به دو گروه دارای بیماری مزمن و غیرمزمن تقسیم شدند. پایایی آزمون بازآزمون برای زیرمقیاس‌ها به این صورت به دست آمد: سلامت جسمی ۰/۷۷، سلامت روانی ۰/۷۷، روابط اجتماعی ۰/۷۵، سلامت محیط ۰/۸۴ به دست آمد. پایایی نیز با استفاده از آلفای کرونباخ محاسبه شد که در جدول زیر آمده است (نجات و همکاران، ۱۳۸۵).

تحلیل داده‌ها

در این پژوهش از دو سطح آمار توصیفی و آماراستنباطی استفاده شده است. آمارتوصیفی شامل فراوانی، میانگین، انحراف معیار و ضریب همبستگی بود. در سطح استنباطی، از آزمون t مستقل و تحلیل واریانس یک راهه همراه با آزمون استفاده شده است.

یافته‌ها

الف) یافته‌های توصیفی

میانگین و انحراف معیار سن نمونه پژوهش به ترتیب ۲۶ و ۴/۸۷ سال بود که در دامنه سنی ۱۸ تا ۳۵ سال قرار داشتند. در این مطالعه تعداد ۱۸۶ نفر (۴۳/۴ درصد) زن و ۲۴۳ نفر (۵۶/۶ درصد) مرد بودند. همچنین، ۲۴۰ نفر (۵۵/۹ درصد) از گروه نمونه مجرد، ۱۸۶ نفر (۴۳/۴ درصد) متأهل، ۱ نفر (۰/۲ درصد) مطلقه و ۲ نفر (۰/۵ درصد) بیوه بودند. ۲۷۵ نفر (۶۴/۱ درصد) از گروه نمونه در شهر و ۱۵۴ نفر (۳۵/۹ درصد) در روستا زندگی می‌کردند. میانگین و انحراف معیار سواد رسانه‌ای بر حسب جنسیت در جدول ۱ نشان داده شده است.

جدول ۱. میانگین و انحراف معیار سواد رسانه و کیفیت زندگی بر حسب جنسیت

متغیر	تعداد		میانگین		انحراف معیار	
	زن	مرد	زن	مرد	زن	مرد
سواد رسانه	۱۸۶	۲۴۳	۶۵/۹۷	۶۹/۲۱	۱۰/۱۶	۹/۷۳
کیفیت زندگی	۱۸۶	۲۴۳	۸۲/۰۱	۸۳/۱۶	۱۵/۷۴	۱۵/۸۸

جدول ۲. فراوانی و درصد استفاده از انواع رسانه در بین جوانان

اصلا	کم	نه کم نه زیاد	زیاد	خیلی زیاد		
فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	درصد	فراوانی
روزنامه و مجلات	۱۴۷	۳۴/۳	۱۳۱	۳۰/۵	۸۵	۱۹/۸
بازیهای رایانه ای	۱۵۴	۳۵/۹	۱۰۵	۲۴/۵	۹۱	۲۱/۲
فیلم سینمایی	۲۸	۶/۵	۸۷	۲۰/۳	۱۱۷	۲۷/۳
شبکه های ماهواره ای	۱۷۳	۴۰/۳	۸۷	۲۰/۳	۷۹	۱۸/۴
سایتهای اینترنتی	۴۲	۹/۸	۶۷	۱۵/۶	۱۲۴	۲۸/۹
تلویزیون	۲۱	۴/۹	۱۰۹	۲۵/۴	۱۲۲	۲۸/۴
فضای مجازی (اینستاگرام، تلگرام و..)	۴۱	۹/۶	۷۵	۱۷/۵	۹۳	۲۱/۷
رادیو	۱۶۵	۳۸/۵	۱۰۰	۲۳/۳	۱۰۲	۲۳/۸

مندرجات جدول فوق نشان می دهد که میزان سواد رسانه ای مردان بالاتر از زنان است و اختلاف میانگین ها از نظر آماری در سطح کوچکتر از ۰/۰۱ معنی دار می باشد.

میانگین و انحراف معیار نمرات سواد رسانه در شهرستانهای استان در جدول ۵ گزارش شده است. به منظور بررسی سطح معنی داری سواد رسانه در شهرهای مختلف استان از تحلیل واریانس یک راهه استفاده شد که نتایج در ادامه جدول آمده است.

جدول ۵. میانگین و انحراف معیار سواد رسانه بر اساس شهرستان محل سکونت و خلاصه نتایج

آزمون تحلیل واریانس (ANOVA)

متغیرها	شهر	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مجموع مجزورات	df	میانگین	F	سطح معنی داری
سواد رسانه در شهرهای مختلف استان	شهرکرد	۱۴۵	۵۷/۲	۸/۸۱	۱۳۴۶/۶۳۹	۸	۱۶۸/۳۳۰	۱/۹۹۷	۰/۰۴
	لردگان	۹۵	۶۰/۰۶	۹/۱۴	۳۵۴۰/۸/۶۶	۴۲۰	۸۴/۳۰		
	بروجن	۵۴	۵۷/۷۰	۱۰/۰۳	۳۶۷۵۵/۳۰۵	۴۲۸			
	سواد رسانه در فارس	۴۵	۶۰/۹۱	۸/۲۵					
	شهرهای مختلف استان	۱۸	۵۷/۷۲	۹/۲۱					
	اردل	۲۱	۵۵/۶۱	۱۰/۱۱					
	کوهرنگ	۱۸	۵۴/۰۵	۹/۲۷					
	بن	۱۸	۶۰/۱۶	۹/۷۱					
	سامان	۱۵	۵۸/۹۳	۱۰/۳۴					

نتایج جدول فوق نشان می دهد که میانگین سواد رسانه در جوانان شهرستان فارس، بن و لردگان بالاتر از شهرستانهای دیگر است. شهرستان کوهرنگ کمترین میزان سواد رسانه را به خود اختصاص داده است. نتایج تحلیل واریانس نشان می دهد که اختلاف میانگینها، در سطح کمتر از ۰/۰۵ معنی دار است. در ادامه نتایج آزمون تعقیبی LSD نشان داد که تفاوت میانگینهای شهرکرد با لردگان و فارس؛ لردگان با اردل و کوهرنگ؛ فارس با اردل و کوهرنگ؛ و کوهرنگ با بن معنی دار است. بنابراین سواد رسانه در لردگان بیش از شهرکرد، اردل و کوهرنگ است. سواد رسانه در فارس بیش از اردل و کوهرنگ است. سواد رسانه در بن بیش از کوهرنگ می باشد. دیگر تفاوتها از نظر آماری معنی دار نیست.

میانگین و انحراف معیار نمرات سواد رسانه بر اساس وضعیت تاهل در جدول ۶ گزارش شده است. به منظور بررسی سطح معنی داری این مولفه‌ها بر اساس وضعیت تاهل از آزمون t مستقل استفاده شد که نتایج در ادامه آمده است.

جدول ۶. میانگین و انحراف معیار سواد رسانه و خلاصه نتایج آزمون t مستقل بر حسب وضعیت تاهل

متغیرها	تعداد	میانگین		انحراف معیار		T	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگینها
		مجرد	متاهل	مجرد	متاهل				
سواد رسانه و تاهل	۲۴۰	۱۸۶	۶۷/۴۲	۶۸/۳۶	۹/۶۵	۱۰/۵۳	۰/۹۴۸	۰/۳	۰/۹۳

نتایج مندرج در جدول ۶ نشان می‌دهد که اختلاف جزئی بین سواد رسانه‌ای افراد متاهل و مجرد، معنی دار نیست ($p < ۰/۰۵$).

میانگین و انحراف معیار نمرات سواد رسانه بر اساس وضعیت سکونت شهری یا روستائی در جدول ۷ گزارش شده است. به منظور بررسی سطح معنی داری این مولفه‌ها بر اساس وضعیت تاهل از آزمون t مستقل استفاده شد که نتایج در ادامه آمده است.

جدول ۷. میانگین و انحراف معیار سواد رسانه و خلاصه نتایج آزمون t مستقل بر حسب وضعیت

شهری یا روستائی

متغیرها	تعداد	میانگین		انحراف معیار		T	درجه آزادی	سطح معنی داری	اختلاف میانگینها
		شهر	روستا	شهر	روستا				
سواد رسانه و شهری و روستائی	۱۵۴	۲۷	۸۸/	۶۸/۳۳	۱۰/۱۷	۹/۹۴	۱/۴۲۸	۰/۱۵	۱/۴۴
	۵	۶۶					۳۱۰/۶۵۲	۰/۱۵	

نتایج مندرج در جدول فوق نشان می‌دهد که اختلاف جزئی بین سواد رسانه ای افراد روستائی و شهری، معنی دار نیست ($p < ۰/۰۵$).

میانگین و انحراف معیار نمرات سواد رسانه جوانان بر اساس میزان تحصیلاتشان در جدول ۸ گزارش شده است. به منظور بررسی سطح معنی داری سواد رسانه بر اساس تحصیلات از تحلیل واریانس یک راهه استفاده شد که نتایج ادامه جدول آمده است.

جدول ۸. میانگین و انحراف معیار سواد رسانه بر حسب تحصیلات و خلاصه نتایج آزمون تحلیل

واریانس (ANOVA)

متغیرها	میزان تحصیلات	تعداد	میانگین	انحراف معیار	مجموع مجزورات	df	میانگین	f	سطح معنی داری
سواد رسانه ابتدائی	۱۲	۴۷/۷۵	۱۰/۶۳	۲۵۸۸/۷۷	۵	۵۱۷/۷۵	۶/۴۱۰	۰/۰۰۰۱	
و راهنمائی	۲۹	۵۶/۶۸	۱۰/۴۹	۳۴۱۶۶/۵۳۰	۴۲۳	۸۰/۷۷			
تحصیلات دیپلم	۱۳۱	۵۶/۵۳	۸/۸۸	۳۶۷۵۵/۳۰۵	۴۲۸				
فوق دیپلم	۴۹	۶۰/۶۱	۸/۵۶						
لیسانس	۱۷۰	۵۹/۳۱	۸/۹۸						
فوق لیسانس و بالاتر	۳۸	۶۱/۲۶	۸/۰۷						

نتایج نشان دهنده آنست که میانگین سواد رسانه ای افراد با تحصیلات فوق لیسانس و دکترا از دیگر سطوح تحصیلی بالاتر است. سپس افراد با تحصیلات فوق دیپلم و سپس افراد لیسانس در سطح بالاتری از سواد رسانه ای می باشند. نتایج تحلیل واریانس نیز نشان می دهد که اختلاف میانگینها و میزان $F (۶/۴)$ در سطح کمتر از ۰/۰۰۱ معنی دار است. خلاصه نتایج آزمون تعقیبی LSD نشان می دهد که اختلاف میانگینهای افراد با تحصیلات فوق لیسانس و دکترا از سه گروه ابتدائی، راهنمائی و دیپلم معنی دار است. همچنین لیسانسه ها از دیپلمه ها و فوق دیپلمه ها از سه گروه ابتدائی، راهنمائی و دیپلم به طور معنی داری سواد رسانه بالاتری دارند. افراد با سطح تحصیلی راهنمائی و دیپلم نیز از افراد ابتدائی به طور معنی داری سواد رسانه بالاتری دارند. بنابراین با افزایش سطح تحصیلات سواد رسانه نیز افزایش می یابد.

در جدول ۹ همبستگی ساده بین سواد رسانه ای و ابعاد کیفیت زندگی گزارش شده است. چنانچه مشاهده می شود بین سواد رسانه ای و ابعاد کیفیت زندگی رابطه معنی داری وجود دارد.

جدول ۹. همبستگی ساده بین سواد رسانه ای و ابعاد کیفیت زندگی

ابعاد کیفیت زندگی	ضریب همبستگی	سطح معنی داری
سلامت جسم	۰/۲۱۴	۰/۰۰۰۱

۰/۰۰۰۱	۰/۶۷۵	سلامت روان
۰/۰۰۰۱	۰/۲۷۱	سلامت روابط اجتماعی
۰/۰۰۰۱	۰/۶۷۱	سلامت محیط
۰/۰۰۰۱	۰/۱۹۴	سلامت و کیفیت کلی زندگی

بحث و نتیجه گیری

یافته های پژوهش در جدول ۲ نشان می دهد که میزان استفاده از فضای مجازی (اینستاگرام، تلگرام و...) بیش از سایر رسانه هاست و کمترین میزان استفاده مربوط به رادیو، ماهواره و بازیهای رایانه ای است. در ادبیات پژوهش، مطالعه ی یافت نگردید که میزان استفاده از رسانه ها را در بین جوانان استان چهارمحال و بختیاری مورد مطالعه قرار داده باشد. اما بررسی های آماری در سایر استان ها و یا نظرسنجی های ملی نشان می دهد که استفاده از فضای مجازی نظیر اینستاگرام و تلگرام در بین ایرانی ها رواج بالایی دارد (گنجی و زارع، ۱۳۹۴؛ فرقانی و مهاجری، ۱۳۹۱). فرقانی و مهاجری (۱۳۹۱) در مطالعه با هدف بررسی رابطه بین میزان استفاده از شبکه های اجتماعی مجازی و تغییر در سبک زندگی جوانان به این نتیجه رسید که دو شبکه ایستاگرام و تلگرام از محبوبیت بیشتری بین جوانان برخوردار بوده است.

دلایل احتمالی متعددی می توان برای این یافته ذکر کرد. نمونه پژوهش حاضر جوانان بوده اند لذا به نظر می رسد استفاده از رسانه های سنتی نظیر تلویزیون (خصوصا در ایران که تلویزیون دولتی است و بیش از آنکه تابع تحولات اجتماعی باشد تابع خط و مشی رسمی دولت است) چندان برای جوانان جالب توجه نباشد. شبکه های نظیر اینستاگرام و تلگرام اطلاعات متنوع تری و هیجان انگیزتری در اختیار مخاطبان قرار می دهد بنابراین همین امر می تواند دلیلی برای اقبال به این شبکه ها باشد. همچنین، در تبیین این یافته به تعامل دو سویه بین مخاطب و شبکه های مجازی اشاره کرد. در رسانه های نظیر رادیو و تلویزیون معمولا مخاطب منفعل است و بار اصلی پیام بر عهده رسانه است اما در شبکه های مجازی نظیر تلگرام و اینستاگرام، مخاطب هر لحظه می تواند پیام های شخصی و عقیدتی خود را برای دیگران به اشتراک بگذارد و مخاطب متفعل صرف نیست لذا این عامل نیز می تواند دلیلی برای ترجیح

شبکه های مجازی به شبکه های سنتی تر نظیر رادیو و تلویزیون باشد. این یافته پژوهش که کمترین میزان استفاده از رسانه ها مربوط به رادیو، ماهواره و بازیهای رایانه ای است اینطور قابل تبیین است که رادیو به دلیل شنیداری بودن صرف و نیز منفعل بودن مخاطب در ارائه پیام چندان مورد اقبال قشر جوان نیست. ماهواره نیز از نظر قانونی جرم محسوب می شود و نیز به دلیل تبلیغات وسیعی که در رسانه های ایرانی در مورد پیامدهای منفی ماهواره می گردد احتمالاً کمتر مورد استقبال جوانان قرار گیرد. بازی های رایانه ای نیز به این دلیل کمتر مورد استقبال قرار گرفته است که نمونه مورد مطالعه جوانان بوده اند و می توان گفت که در این سنین بازی های رایانه ای جذابیت کمتری برای این قشر از مردم جامعه دارند.

جدول ۳ نشان می دهد که ۲/۵٪ از جوانان سواد بسیار پائین، ۱۵/۸٪ ضعیف، ۳۰٪ کمتر از متوسط، ۳۵/۴٪ بالاتر از متوسط، ۱۲/۸٪ بالا و ۲/۹٪ بسیار بالا بوده اند. این یافته نشان می دهد که بیش از ۵۱ درصد جوانان استان چهارمحال و بختیاری از سواد رسانه ای بالاتر از متوسطی برخوردارند. در ادبیات پژوهش، مطالعه ای یافت نگردید که میزان سواد رسانه ای را در جوانان استان چهارمحال و بختیاری مورد بررسی قرار داده باشد اما برخی از آمار کشوری نشان می دهد که میزان سواد رسانه ای در کل کشور پایین است. برای نمونه برخی آمارهای ارائه شده نشان می دهند که سطح سواد رسانه ای در مناطق شهری بزرگ در ایران ۲۲،۹ درصد در مناطق حومه شهر ۱۸ درصد، در شهرهای کوچک ۱۸،۹ درصد و در مناطق روستایی ۱۷،۹ درصد است. سطح سواد عمومی رسانه ای ایرانی ها هم عدد ۱۲ از ۱۰۰ است (<https://www.mehrnews.com/news/>). مطالعه ای که نیز توسط پونکی و همکاران (۱۳۹۵) با موضوع سواد رسانه ای و سواد اطلاعاتی و تاثیر آنها بر قابلیت کارآفرینی انجام شده است نشان می دهد که سواد رسانه ای در بین جامعه دانشجویی بالاتر از حد متوسط است و در وضعیت نسبتاً مطلوبی قرار دارد.

بالا بودن سواد رسانه ای در استان فواید مثبتی دارد فرد با سواد رسانه ای و اطلاعاتی می تواند انواع مختلف رسانه ها، منابع و مجراهای اطلاعاتی را در زندگی خصوصی، شغلی و عمومی خود به کار برند. آن ها می دانند چه موقع و چه اطلاعاتی نیاز دارند، برای چه، کجا و چگونه می توانند به آن دست پیدا کنند. آنها درک می کنند چه کسی و چرا اطلاعات را

تولید کرده و نیز نقش، مسئولیت و عملکرد رسانه و فراهم کنندگان اطلاعات را درک می‌کنند. آنها می‌توانند اطلاعات، پیام‌ها، اعتقادات و ارزشهایی که در رسانه و هر تولید کننده دیگر محتوا نقل شده را تحلیل و اطلاعات را ارزشگذاری کنند (پونکی و همکاران، ۱۳۹۵). شاید از یکی از دلایلی که باعث بالا بودن سواد رسانه‌ای در جوانان استان چهارمحال و بختیاری شده است برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های سواد رسانه‌ای در سطح استان باشد. بررسی‌ها نشان می‌دهد در سالهای اخیر کارگاه‌ها و دوره‌های متعدد سواد رسانه‌ای در سطوح مختلف جمعیتی در استان چهارمحال و بختیاری برگزار شده است (<https://psh.cfu.ac.ir/fa/79196>، <https://khabarfarsi.com/u/65441651>). همچنین،

در توجیه اختلاف معنادار این مطالعه با مطالعات ملی اشاره شده در بالا که نشان می‌دهند سواد رسانه‌ای در کشور پایین است می‌توان این چنین توجیه کرد که در مطالعات ملی معمولاً از سنین مختلف (نوجوانی تا پیری) جز نمونه بوده اند اما نمونه پژوهش حاضر فقط جوانان ۱۹ تا ۳۵ سال بوده‌اند. از آنجا که مطالعات مختلف نشان داده‌اند سواد رسانه‌ای در جوانان نسبت به سنین پایین‌تر بیشتر است و سن با سواد رسانه‌ای در ارتباط است (راد و پسوده، ۱۳۹۷). شاید یکی از دلایل تفاوت یافته‌ها همین باشد.

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد متغیرهای جمعیتی شناختی جنسیت، شهرستان محل سکونت و تحصیلات تفاوت معناداری در میزان سواد رسانه‌ای جوانان مورد بررسی ایجاد می‌کند ($P < 0/05$) اما سایر متغیرهای جمعیت شناختی بررسی شده یعنی وضعیت تاهل، وضعیت اشتغال، میزان درآمد و قومیت تفاوت معناداری در میزان سواد رسانه‌ای ایجاد نکرده است ($P > 0/05$). پژوهش حاضر نشان داد که سواد رسانه‌ای در مردان به طور معناداری بیشتر از زنان است. این یافته با نتایج پژوهش حامدی (۱۳۹۱) ناهمخوان و با مطالعه تقی زاده (۱۳۹۰) همخوان است. حامدی (۱۳۹۱) در پژوهشی با عنوان "عوامل اجتماعی- فرهنگی مرتبط با سواد رسانه‌ای در دانشجویان" نشان داد که سواد رسانه‌ای رابطه معناداری با جنسیت ندارد. در توجیه این ناهمخوانی شاید بتوان به تفاوت نمونه در دو پژوهش اشاره کرد. نمونه پژوهش حاضر جوانان با تحصیلات متفاوت بود (که شامل افراد زیر دیپلم نیز می‌باشد) اما نمونه پژوهش حامدی (۱۳۹۱) دانشجویان مقاطع تحصیلی لیسانس تا دکترا بودند. شاید بتوان گفت که میزان تفاوت سواد رسانه‌ای زمانی که

زنان و مردان دارای تحصیلات دانشگاهی می باشند تا حدی با توجه به متغیر جنسیت کم‌رنگ‌تر می‌شود. همچنین، می‌توان گفت که نمونه مکان پژوهش حاضر استان چهارمحال و بختیاری بود در حالی که مکان اجرای پژوهش حامدی (۱۳۹۱) دانشگاه علوم تحقیقات شهر تهران بود. در استان چهارمحال و بختیاری به نسبت شهر تهران، نقش‌های جنسیتی به صورت سستی تری تعریف شده اند که احتمالاً همین امر می‌تواند مردان را در دسترسی بیشتری نسبت به انواع رسانه‌ها قرار دهد که در درآمدت باعث افزایش سواد رسانه ای در مردان می‌گردد. تقی زاده (۱۳۹۱) نیز در مطالعه‌ای در شهر کرمان پیرامون سواد رسانه ای به این نتیجه دست یافت که میزان سواد رسانه ای در پسران بیش از دختران است.

پژوهش حاضر نشان داد که سواد رسانه ای با توجه به شهر محل سکونت آزمودنی‌ها متفاوت است. پژوهش حاضر نشان داد که میزان سواد رسانه‌ای در شهرستان‌های بن و فارسان نسبت به سایر شهرستان‌های استان بالاتر است. به توجه به اینکه در ادبیات پژوهش، مطالعه‌ای در این زمینه یافت نگردید امکان مقایسه وجود ندارد. اما به طور کلی سواد رسانه‌ای تحت تاثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی می‌باشد (پارک و هان^۱، ۲۰۱۲) و لازم است در پژوهش‌های آینده تاثیر این فرایندها در سواد رسانه‌ای به طور دقیق تری مورد مطالعه قرار گیرد.

تحصیلات نیز جز متغیرهای جمعیت شناختی بود که مطالعه حاضر نقش معنادار آن را در میزان سواد رسانه ای نشان داد. بدین معنا که افراد با سطح تحصیلات فوق لیسانس و دکتری نسبت به افراد با تحصیلات پایین‌تر از سطح سواد رسانه‌ای بیشتری برخوردارند. این یافته با نتایج پژوهش حامدی (۱۳۹۱) و پونکی و همکاران (۱۳۹۵) همخوان است. در تبیین این یافته می‌توان گفت که افراد با سواد آکادمیک بیشتر احتمالاً با دید نقادانه‌تری به بررسی محتوای دریافتی از رسانه‌ها می‌پردازند و از آنجا که دانش بالاتری دارند می‌توانند محتوای پیام‌های دریافتی را از زوایای متفاوتی تحلیل نمایند. در واقع تحصیلات بالاتر می‌تواند زمینه مناسبی برای بالا بردن سواد رسانه ای در افراد ایجاد نماید (نعمتی‌فر و همکاران، ۱۳۹۶).

¹ Park & Han

یافته‌های پژوهش در فصل چهارم نشان داد که بین سواد رسانه‌ای و کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود دارد. این یافته با نتایج مطالعات دادی (۱۳۹۸) و آرساندر و ملاندر^۱ (۲۰۱۶) همخوان است. دادی (۱۳۹۸) در بررسی نقش سواد رسانه‌ای بر کیفیت زندگی و سلامت اجتماعی در معلمان دوره دوم متوسطه شهر تایباد، نشان داد که بین سواد رسانه‌ای و کیفیت زندگی رابطه معنی‌دار وجود دارد. آرساند و ملاندر (۲۰۱۶) نیز در پژوهشی به این نتیجه رسید که سواد رسانه‌ای عامل محافظتی و ارتقا دهنده مهمی در زندگی است.

یکی از مهمترین کارکردهای سواد رسانه‌ای قدرتمند کردن افراد و تغییر دادن ارتباط غیر فعالانه آنها با رسانه و تبدیل آن به ارتباطی فعال و پویا است. سواد رسانه‌ای افراد را قادر می‌سازد تا با شیوه‌ها، دستورالعمل‌ها و ساختار فرهنگ رسانه‌ای بیشتر آشنایی پیدا کرده و آن را مورد چالش قرار داده و به راحتی تسلیم پیام‌های رسانه‌ای نشوند (روگو، ۲۰۰۹) لذا با توجه به این مولفه‌ها می‌توان انتظار داشت افراد با سواد رسانه‌ای بالاتر از کیفیت زندگی بهتری برخوردار باشند. همانطور که در فصل دوم بیان شد کیفیت زندگی دارای مولفه‌هایی نظیر سلامت روانی، اجتماعی و روحی است و از آنجا که افراد با سواد رسانه‌ای بالاتر برآورد موشکفانه‌تری از پیام‌های دریافتی از رسانه‌ها دارند و از اهداف و شگردهای منابع ارسال پیام‌های ظاهری و درونی آگاهی دارند لذا می‌توان انتظار داشت که این افراد به خاطر تسلیم نشدن در برابر هر گونه پیامی می‌توانند به بهبود مولفه‌های کیفیت زندگی در خود کمک نمایند. پاتر (۱۳۸۵) سواد رسانه‌ای سؤالاتی در مورد یک برنامه و اینکه چه نکات مهمی در آن وجود دارد را مطرح می‌کند و به ما می‌گوید چه عواملی در تولید یک برنامه مانند انگیزه‌ها، سرمایه‌ها، ارزش‌ها و مالکیت آن می‌تواند دخالت داشته باشد و اثبات این نکته که آگاهی از این عوامل چگونه می‌تواند نوع و کیفیت محتوای یک برنامه را تحت تأثیر خود قرار دهد. لذا به نظر می‌رسد این گونه بینش‌های ناشی از سواد رسانه‌ای می‌تواند افراد را در ارتقای برخی از مولفه‌های کیفیت زندگی (نظیر روانی، روحی و ارتباطی) توانمند سازند.

¹ Aarsand & Melander

این مطالعه دارای محدودیت هایی بوده است اول اینکه نوع روش شناسی طرح (کمی-مقطعی) امکان سنجش دقیق فرایندهای سواد رسانه ای که منجر به ارتقای کیفیت زندگی می شوند را فراهم نمی سازد. و نیز عدم سنجش ویژگی های روان شناختی نظیر آسیب های فردی، اختلالات روان شناختی و جهت گیری های مذهبی موثر در کیفیت زندگی زناشویی (جهت تفکیک سهم آنها از سواد رسانه ای) از دیگر محدودیت های پژوهش حاضر است. استفاده از روش شناسی کیفی جهت فهم فرایندها و نحوه ای که از افراد از سواد رسانه ای جهت بهبود کیفیت زندگی شان استفاده می کنند از پیشنهادات مهم برای پژوهش های آینده می باشد. سنجش جامع ویژگی های فردی، نظیر ویژگی های شخصیتی، انواع آسیب های فردی و روان شناختی موثر در کیفیت زناشویی (جهت تفکیک سهم آنها از سواد رسانه ای) از دیگر پیشنهادات این مطالعه برای پژوهش های آینده است.

منابع

- (۱) بصیریان، حسین و بصیریان، رضا (۱۳۸۶). «درآمدی بر سواد رسانه ای و تفکر انتقادی»، **نشریه رسانه**، ۱۷(۴)، صص ۵۰-۳۳.
- (۲) پاتر، جیمز (۱۳۸۵). «تعریف سواد رسانه‌ای»، ترجمه لیدا کاووسی، **فصلنامه رسانه**، شماره ۶۸.
- (۳) پونکی، الهام؛ اسمعیلی گیوی، محمدرضا؛ فهیم نیا، فاطمه (۱۳۹۵). «بررسی رابطه سواد رسانه ای و سواد اطلاعاتی دانشجویان علوم ارتباطات و علم اطلاعات و دانش شناسی»، **پژوهشنامه پردازش و مدیریت اطلاعات**، ۲(۳۲)، صص ۵۸۱-۶۰۴.
- (۴) تقی زاده، عباس (۱۳۹۰). بررسی مقایسه‌ای سواد رسانه‌ای دختران و پسران دانش‌آموز مقطع متوسطه "مطالعه موردی دبیرستان های شهر کرمان"، **پایان نامه کارشناسی ارشد**، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- (۵) حامدی، محمد (۱۳۹۱). «عوامل اجتماعی- فرهنگی مرتبط با سواد رسانه ای دانشجویان»، **مطالعات رسانه‌ای**، ۷(۱۹)، صص ۷۸-۶۵.
- (۶) دادی، حفصه اله (۱۳۹۸). «بررسی نقش سواد رسانه ای بر کیفیت زندگی و سلامت اجتماعی در معلمان دوره دوم متوسطه شهر تایباد، **پایان نامه کارشناسی ارشد**، دانشگاه آزاد اسلامی واحد تایباد، گروه علوم تربیتی.
- (۷) راد، فیروز و پسوده، الهام (۱۳۹۷). «بررسی رابطه سواد رسانه ای و سلامت اجتماعی بانوان شاغل در کارخانه های تبریز (مطالعه موردی: کارکنان زن شاغل در شرکت صنعتی)»، **مطالعات رسانه‌ای**، ۱۳(۴)، صص ۷۳-۵۹.
- (۸) فلسفی، سید غلامرضا (۱۳۹۳). «رویکردی تطبیقی به سواد رسانه ای در کشورهای توسعه یافته»، **مطالعات رسانه ای**، ۶(۲۴)، صص ۱۵۱-۱۶۶.
- (۹) گنجی، محمد و زارع، فاطمه (۱۳۹۴). «جامعه شناسی کاربردی. رابطه استفاده از رسانه های جمعی و میزان سرمایه اجتماعی در شهر کاشان»، **جامعه شناسی کاربردی**، ۲۶(۴)، صص ۱۲۸-۱۰۹.
- (۱۰) نجات، سحرناز؛ منتظری، علی؛ هلاکویی نایینی، کوروش؛ محمد، کاظم و مجدزاده، سیدرضا (۱۳۸۵). «استانداردسازی پرسشنامه کیفیت زندگی سازمان جهانی بهداشت (WHOQOL)

(BREF) ترجمه و روان سنجی گونه ایران»، **مجله دانشکده بهداشت و انستیتو تحقیقات**

بهداشتی، ۴(۴)، صص ۱-۱۲.

۱۱) نعمتی فر، نصرت اله؛ خجسته باقر زاده، حسن و کاظمی، هاجر (۱۳۹۶). «مطالعه سطح سواد رسانه

ای در کاربران رسانه های اجتماعی (مطالعه موردی شبکه اجتماعی تلگرام)»، **مطالعات رسانه های**

نوین، ۴(۱۶)، ۱۷۵-۱۴۳.

- 12) Aarsand, P., Melander, H. (2016). "Appropriation through guided participation: Media literacy in children's everyday lives", *Discourse, Context & Media*, vol. 12, pp. 20-31.
- 13) Alves, P. C., Oliveira, A. D. F., & Paro, H. B. M. D. S. (2019). Quality of life and burnout among faculty members: How much does the field of knowledge matter?. *PLoS One*, 14(3), e0214217.
- 14) Bahramian, E., Mazaheri, M. A., & Hasanzadeh, A. (2018). The relationship between media literacy and psychological well-being in adolescent girls in Semirom city. *Journal of education and health promotion*, 7.
- 15) Bergsma, L. J. (2004). Empowerment education: The link between media literacy and health promotion. *American Behavioral Scientist*, 48(2), 152-164.
- 16) Boles, D. (2008). the language of Media Literacy: a Glossary of Terms. Center for media Literacy, <http://www.medialit.org/reading-room/aticle565.Html>.
- 17) Buselli, R., Corsi, M., Baldanzi, S., Chiumiento, M., Del Lupo, E., Dell'Oste, V., ... & Carmassi, C. (2020). Professional quality of life and mental health outcomes among health care workers exposed to Sars-Cov-2 (Covid-19). *International journal of environmental research and public health*, 17(17), 6180.
- 18) Hu, S., & Leung, L. (2003). Effects of expectancy-value, attitudes, and use of the Internet on psychological empowerment experienced by Chinese women at the workplace. *Telematics and Informatics*, 20(4), 365-382.
- 19) Leung, L., & Lee, P. S. N. (2005). Multiple determinants of life quality: The roles of Internet activities, use of new media, social support, and leisure activities. *Telematics and Informatics*, 22(3), 161-180.
- 20) McPheat, D. (1996). Technology and life-quality. *Social Indicators Research*, 38(1), 29-52
- 21) Moeller, S.; Joseph, A.; Lau, J. & Carbo, T. (2011). *Towards Media and Information Literacy Indicators*. Paris: UNESCO.

- 22) Nie, N. H. (2001). Sociability, interpersonal relations, and the Internet: Reconciling conflicting findings. *American Behavioral Scientist*, 45(3), 420–435.
- 23) Park, K. and Han, S. (2012), Dose social networking service usage mediate the association between smartphone usage and social capital? *New media and society*, 15(7).
- 24) Primack, B. A., Gold, M. A., Land, S. R., & Fine, M. J. (2006). Association of cigarette smoking and media literacy about smoking among adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 39(4), 465-472.
- 25) Raphael, D., Renwick, R., Brown, I., & Rootman, I. (1996). Quality of life indicators and health: current status and emerging conceptions. *Social indicators research*, 39(1), 65-88.
- 26) Testa, M. A., & Simonson, D. C. (1996). Assessment of quality-of-life outcomes. *New England journal of medicine*, 334(13), 835-840.
- 27) Tsiknakis, M. & Kouroubali, A. (2009). Organizational Factors Affecting Successful Adoption of Innovative health Services: A Case Study. Employing the FITT Framework. *Medical Informatics*, 78(1): 39-52.
- 28) Wilson, C. (2012). Media and Information Literacy: Pedagogy and Possibilities. *Communicar*, 20(39): 15-22.
- 29) Wright, K. (2000). Computer-mediated social support, older adults, and coping. *Journal of Communication*, 50(3), 100–118.